

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 22. V Ljubljani, 30. novembra 1890. Letnik III.

Gnoj za sadno drevje.

Znano je, da po obilni sadni letini malokedaj sledi zopet bogata sadonosna letina. Saj tudi drugače ne more biti, ker zemlja ne more vedno bogate hrane dajati drevesu, katero se v bogati letini tako rekoč unese ter nima več potrebne moči, da bi nastavilo tudi dovolj cvetnih popkov za prihodnje leto, in če bi jih tudi nastavilo, ne more jih izrežati, ker pomankuje mu potrebne hrane.

„Zemlja peša, drevje ne rodeva več tako obilno“ — pravijo naši ljudje. Res je. Vedno le jemati ji, a nikdar ji povrniti, to jo mora oslabiti. Res je, da drevo, na priliko hruševu, dela silno globoke korenine, ki dospejo do onih zemeljskih plasti, do katerih ne more nobena druga rastlina priti. Pa v 50 letih tudi pobere drevo mnogo redilnih tvarin iz zemlje ter slednjič mora pešati prav zaradi pamankanja živeža, katerega ne dobiva več v tej medli zemlji. Drevo hira in peša, dokler ne usabne popolnoma. A do tega, da bi sadnemu drevju pripomogli s primernim gnojem, nismo še prišli, ker še vedno smatramo drevo za rastlino, ki naj se sama preživlja.

Ako hočemo, da bodo naša sadna drevesa redneje in obilneje rodila, posnemati moramo poljedelce, ki pusti zemlji pomagajo z gnojem. Tudi sadjar mora iskati si pomoči v gnoji, brez katerega bo le redkokedaj imel bogate letine. Sadnemu drevju moramo z gnojenjem vsaj en del onih tvarin, katere je nam dalo po sadji, povrniti. Zagotovljen pa sme sadjerejec biti, da bo imel največji dobiček on sam, ker sadno drevje mu bo jako hvaležno in bogato povračalo, kar je od njega prejelo v dar.

Kako pa treba gnojiti sadnemu drevju?

Gnoji se lahko s hlevskim gnojem, ki se pred zimo krog drevesa potrosi, da ga zimska vlaga spira v tla. Vsakakor pa treba zemljo krog debla za 1 meter na široko prekopati. Na to prekopano zemljo se nasuje gnoj ter se ž njo tudi nekoliko pokrije. Premlad in preslamnat ne sme biti hlevski gnoj, v slamnat gnoj se kaj rade miši priklatijo.

Prav posebno potrebno pa je, da se gnoji, na priliko s kompostom, pred zimo ali po zimi, da pride po snegu in dežji redilna gnojnina do spodnjih plasti, po katerih se navadno razprostirajo najboljše korenine. Koder imajo obilo hlevskega gnoja, lahko tako postrežejo sadnemu drevju.

Gnojnica pa je izvrstno gnojilo za sadno drevje, ker pride prav naglo do najtanjših korenin, ki pa se navadno nahajajo le po najglobokejših plastéh.

Z debelim, na konci zaostrenim kolom ali tudi s krampom se okrog debla, pa nekoliko od njega, napravijo luknje po $\frac{1}{2}$ metra globoke, in vanje se vliva

gnojnica, katero treba, ako je močna, navadno z $\frac{2}{3}$ vode stanjšati. Dobro pa je, da je gnojnica vže nekoliko stara, to je, da je vže povrela.

Prav primeren gnoj za sadno drevje si napravimo, če nabiramo v neprodno jamo ali kad navadne hlevske gnojnice in vanjo nametavamo smeti, pepela, pepelike, saj ter pustimo, da vse to dobro povre. Po potrebi prilijemo vode, da ni premočna ta tekočina, posebno če jo rabimo v suhem ali celo vročem vremenu. V izkopane luknje se vliva taka gnojilna voda, in potem čez nekoliko časa se luknje zaspo z zemljo ali pa le z ruševjem pokrijejo. Nikdar pa ne smemo rabiti take premočne pa premlade gnojnice, ker bi lahko mladim koreninkam škodovala po svoji razjedljivosti, vsled katere koreninice lahko usahnejo.

Z gnojnico se gnoji sadnemu drevju ali zgodaj spomladi, ali pa koncem julija in začetkom avgusta, — v poslednji dobi pa mora biti dokaj stanjšana, in najboljše je, da se gnoji ob močnem deževju. Če se je tak tekoč gnoj vže razkrojil in povrel, silno hitro se spozná njegova korist: v malo tednih skoro opešana drevesa poženo iz nova krepke mladike. Če je še tako drobno sadje, v treh tednih neverjetno odebeli. Tak tekoč gnoj pomaga posebno meseca avgusta, da debeli sadje, katero tudi ne odpada, ker drevo pridobi več moči. Prav posebno pa koristi s tem, da drevo oživljeno po takem gnoji izdelava močne cvetne popke, kar se v tej dobi vrši. Onim sadjerejcem, ki imajo stare onemogle sadne vrte, kakeršni se nahajajo le prepogostoma, prav toplo svetujemo, naj pred zimo okopljejo drevje, namreč prekopljejo vso trato, ali vsaj krog vsakega debla zemljo za 1 meter na široko. Pogostoma je prav to, ker je trata sadnemu vrtu stara, vsa posuta in trda, vzrok, da peša drevje, in ni je boljše pomoči v takem slučaju, nego da se taka stara trata prekoplje pred zimo in pognoji. Tako prekopavanje zemlje pospešuje, da prihaja v zemljo zrak s svojim kislecem, prepotrebni za razkrojavanje še nerazkrojjenih rudninskih tvarin. Paziti pa je treba pri prekopavanju, da se korenine drevju ne ranijo.

Da okopana drevesa bogato rodé, izpričuje nam izkušnja, da po zelenjadnih vrtilih, po katerih so sadna drevesa zasajena in ki se zaradi vrtnih rastlin obilno gnojé in prek-pavajo, rodé sadna drevesa navadno obilno in redno leto za letom.

Umni sadjerejci poskušali so tudi razne rudninske gnojilne tvarine, na pr. pepel, zmlete kosti, žveplenokisli kalij itd. Poskušnje so dokazale, da gnoj, ki je sestavljen iz pepela in z mletih kostí, jako pospešuje cvetje. S tako mešanico pognojeno majhno, komaj 3 $\frac{1}{2}$ metra visoko drevo je imelo nad 1800 cvetnih popkov. Prav obilen sad imelo je drevje, kateremu se je pognojilo z mešanico zmlatih (razkrojjenih) kostí in žveplenokislega kalija, vsakega po 2 kilograma. (Zmes 2 kilogr. zmlatih kostí in 2 kilogr. žveplenokislega kalija zadostuje za 12 dreves.)

Gnojnica in pepel, in sicer na 10 kilo gnojnice 1 kilo bukovega pepela, naj bode torej jako toplo priporočena gnojilna tvarina za sadno drevje.

Dandanes mora poljedelec uprav v umni gnojitvi iskati si pripomoči, da ž njo prisili pešajočo zemljo do le sploh mogoče velike rodovitnosti. Prav tako naj tudi sadjerejci izkušajo iz sadnih vrtov dobivati najboljnejših dohodkov, kar bodo gotovo dosegli, če si bodo pomagali z umnim gnojenjem sadnih vrtov in dreves.

Petero poglavitnih reči, ki so potrebne novemu vrtu.

Vrte si napravljajo dandanes ljudske šole posebno zato, da se šolska mladina v njih drevesnicah uči sadjereje. Vrte pa imajo ljudje sploh prav radi; to se vidi po tem, da marsikdo peščico svoje zemlje za to obrne, da si napravi vrtec. Ali vsakdo ne gleda na to, ali je tudi kraj, kjer ga naredi, vrtnarstvu ugoden.

Pet poglavitnih reči je, ki so neobhodno potrebne, ako hočeš, da se ti dobro izponaša vrtec, in to so: zrak, svetloba, toplota, voda in varnost.

Izpregovorimo o vsaki besedico.

Zrak, to je dober zrak je prvi pogoj rastlinskemu življenju. Kakor človek brez dobrega (čistega) zraka in če se stanovališča njegova vsak dan ne prezračijo, začne hirati in bolehati, tako se godi tudi vrtnim rastlinam, ako so v slabem ali pa v zaprtem (zaduhlem) zraku. Blizu gnojišč, med hlevi, za visokimi zidovi ne delaj vrtov. Ako ima vrt tvoj tako lego, pa ti drevesa in druga zelišča ne rastejo veselo, iskal bodeš drugih vzrokov, ki so jim škodljivi, a tega ne veš, da pomankanje čistega zraka je prva ovira veseli in zdravi rasti.

Svetloba pa je tudi potrebna, pa ne samo cvetlicam, temuč tudi drevju. Ali tu ne mislimo popolne teme, ampak tiste zapreke, ki delajo, da je vrt tvoj v senci. Senca je sicer povsod, tiste sence pa, ki se spreminja po dnevi, ne mislimo, ampak bojimo se tiste sence, katera je skoro celi dan na našem vrtu. Navaden pregovor veli: „senca mori“, to je, senca zatira in kvari rastlino, ki stoji v senci.

Da vrt potrebuje dosti in pripravne vode, tega menda ni treba šele dokazovati. Brez vlage trpijo rastline žejo; njih žeja je suša, suša pa tudi, kakor senca, mori rast. So letine, v katerih ni treba veliko prilivati; so pa tudi take, da nebo ne priliva, kolikor je treba, — tedaj mora pomagati človek. Treba torej, da je na vrtu vodnjak, kapnik, ali da kak potok ni daleč od njega. Čas je kapital vsakemu človeku; kjer ni vode blizu, rado se zanemarija prilivanje.

Brez toplote ni življenja v rastlini. Brez toplote vse otrpne. Najbolj naravno in najcenejšo toploto daje nam solnce. Solnce ima s svetlobo in toploto svojo toliko moči do rastlinstva in živalstva, da je vse mrtvo ondi, kjer ni solnca. Ako imaš cvetlice v loncih, lahko jih prenašaš sem ter tja, da jim je svetlo in toplo; a druga je z vrtom, njega ne moreš prestavljati, torej glej, kadar nov vrt napravljaš, da ga narediš na prisojnem kraju.

Naposled še priporočamo varnost. Če je vrt blizu hiše, dobro! Sicer je pa ograja potrebna, pa tudi še varuha potrebuje vrt, kadar so pridelki v nevarnosti, da jih ne ukrade tat; pa tudi zavoljo živine je treba vrtu meje.

Močena jabolka.

Močenje jabolk v Avstriji menda ni znano, pač pa je v Rusiji jako razširjeno. Vsako trdo in kislno jesensko ali ozimno jabolko se da porabiti v to. Močijo se jabolka tako le: Na dvajset litrov vode jemlje se pol kozarca soli; voda naj dobro zavre in se potem ohladi. Vsako jabolko posebej treba je dobro obrisati s čisto, suho cunjjo in naložiti jabolko v sodček do vrha; potem pa naliti na nja gori omenjene slane vode toliko, da so pod vodo; vrhu njih naj se položi dno, in na dno kamen, ki bi jih tiščal v vodi. Sodček se postavi v ledenico, kadar pa začne prihajati mráz, v hladno klet. Drugi devajo v vodo, kadar vre, še funt rženega sladku (Malz) ali pa pšenične moke, kar daje jabolkom sčasoma bolj kisel ukus; ali pa nekoliko sladkorja ali medu, če hote bolj sladkih; pridevajo še nekateri estragona, janeža, muskata i. t. d. Močena jabolka drže se skoraj celo leto in nazadnje delajo se prozračna, kakor da so iz stekla. Dobra so s pečenko, ali jako ukusna so tudi brez nje. Nekateri imajo rajši močena, nego sveža. Kdor nima shrambe, kjer bi sadje ne gnilo, naj poskusi močiti. Ravno tako se močijo tudi pozne in trde jesenske hruške.

Vrtnarske grablje.

Vrtnar ne more delati brez grabelj. Ž njimi poravnava prekopano zemljo, spravlja seme pod zemljo, čisti in grabi pota itd. Grablje imamo sedaj lesene ali pa železne. Vsak pa dobro ve, kako je z lesenimi grabljami. Res niso drage, zato se pa pokvarijo vsak hip, in če pomislimo, koliko lesenih grabelj se zrabi, predno niso ene železne za nič, pa nas železne vender menj stoje. Podoba 47. kaže našim čitateljem prav praktične železne grablje, katere prav živo priporočamo.



Podoba 47.

Raznotere vrtnarske reči.

Kako zelene vzrediti debele korenine. Znano je, da po mestih sploh pridevajo mesu zeleno zato, da je juha bolj okusna, pa meščani tudi korenino od zelene, kuhano in zabeljeno z oljem in jesihom, zelo radi mešajo med krompirjevo, pesno in drugo zeleno salato, zato so tudi debele zelenene korenine prav drage. — Pa zelena ima pod zelenjavo svojo brezštevno tankih koreninic, a sama od sebe vzredi prav droben koren. Kdor si hoče pa vzrediti debelo korenino, naj ravna tako le: V drugi polovici meseca avgusta odkoplje naj krog in krog vsake zelene prst, obtrga vse stranske koreninice ter pusti samo srednji glavni koren, potem pa zeleno zopet obsuje z gnojno kompostno prstjo. Za daljno gnojenje nameša se v posodo med vodo pepela in sáj ter s to redko mešanico zelena zaliva ves mesec september vsak teden po enkrat, in tako se zelena nenavadno debeli, nima rjavih lis in je prav lepo belega in okusnega mesa.

Kako mah odpraviti s sadnih dreves. Sadno drevje se mahu najbolje očisti, če se iz navadnega pepela precej-močen lug skuha, na 10 litrov tega luga $\frac{1}{4}$ kilo karbolne kisline pridene in to še enkrat dobro prekuha, ta lug naj se potem še gorak z navadno metlo namaže na debela, z mahom obraščena. V malo dneh odpade — kakor poroča „Der Obstgarten“ — popolnoma ves mah in se nič več ne prikaže. Ni se treba bati, da bi lug drevesu škodoval, marveč še celo mrčes v tako omita debela ne poklada svoje zalege.

Kako vsejana semena obvarovati ptičev. Grahovo seme, sadne peške itd. zobljejo, kakor znano, ptiči kaj radi. Po izkušnjah nekega praktičnega vrtnarja se ubranijo nadležni ptiči najbolj s tem, da se na dotične gredice mrtva mačka na dobro vidnem kraju obesi. Če se vsaj vsak drugi dan na kako mesto to strašilo postavi, lahko je ves vrt obvarovati sitnih ptičev. Ako je to res, bilo bi dobro tudi poskusiti zoper drzne mačke po sadnih vrtilih in vinogradih.

Petroleja nikar pri rastlinah rabiti! Dostikrat se priporoča s petrolejem (smrdljivim oljem) preganjati mravlje ali uši rastlinam. Izkušnje pa kažejo, da je petrolej vsem rastlinam zelo škodljiv, tako da navadno posahnejo. Nikar torej z mrčesom vred rastlin pokončavati!

Rodovitnost sadnega drevja se povikša, tako trdijo nekateri, posebno francoski sadjarji, ako se drevju deblo in močnejše veje, ravno predno cvete, ovijo s slamnatimi vrvmi ali trstjem, toda vsaj sredi meseca junija se morajo ti ovoji zopet sneti, ker bi bila sicer koža premehka in bi mrčes imel prelepo zatišje pod slamo.